

Seppo Lallukka: The East Finnic Minorities in the Soviet Union. An Appraisal of the Erosive Trends. Suomalainen Tiedeakatemia Toimituksia. Annales Academiae Scientiarum Fennicae, Sarja-ser. B., tom. 252. Helsinki 1990. 344.

Seppo Lallukka finn kutató az *East Finnic Minorities* kifejezést a magyarokon, finneken és észteken kívül legnépesebb finnugor népcsoportokra, nevezetesen a mordvinokra, votjákokra (udmurtokra), cseremiszekre (marikra) és a zürjénekre (komikra) vonatkozóan használja. Ezek a népek - a Lallukka által nem kutatott karélokkal együtt - közigazgatásilag külön autonóm szovjet köztársaságokat alkotnak. A Szovjetunióban 1989-ben összesen 4,5 millió olyan személy élt, aki valamely finnugor néphez tartozott. Ez az összlakosság 1,6%-át jelentette. A „kis” finnugor népek között a legkisebbeket, a vogulokat, osztjásokat, izzórokat, vepszéket, vótokat, karélokat és a komi-permjákokat Lallukka nem tárgyalja, mégpedig jórészt gyakorlati megfontolásból, elsősorban a rendelkezésre álló források szűkösége miatt.

Lallukka munkája interdiszciplináris apparátussal készült, de súlypontját az etnológiai elemzés jelenti. A könyv központi problémáját, nevezetesen az etnikai közösség és a nyelv viszonyának kérdését a szerző komplex módon a szociológiai, történeti, statisztikai, demográfiai és nyelvészeti megközelítésekben elemzi. Az etnikai közösség fogalmát, kialakulásának módját előbb elméleti síkon, majd a Szovjetunióban élő finnugor népekre vonatkoztatva is bemutatja.

A könyv alcímével - *An Appraisal of the Erosive Trends* - a szerző az akkulturáció (azaz a kulturális asszimiláció) és a (strukturális) asszimiláció jelenségeire utal. Akkulturáció alatt Parming definíciója alapján olyan folyamatot ért, amely a kulturális különbségek kiegyenlítéséhez vezet, ugyanakkor az elsődleges társadalmi folyamatok változatlanul az eredeti csoport keretein belül zajlanak. A strukturális asszimiláció ennél mélyrehatóbb folyamat, amelyben az eredeti csoporthoz való kötődések teljesen kioldódnak. Ez a két meghatározás alkotja Lallukka vizsgálódásának fogalmi kereteit.

Az egyes fejezetek az etnikai közösségekhez való tartozás kérdéskörét, valamint az etnikai közösségek felbomlását jelző tendenciák elméleti problémáit vizsgálják - különösen a Lallukka által „*keleti finn*” népeknek nevezett mordvinoknál, votjákoknál, cseremiszeknél és zürjéneknél. Ezt a témakört a szerző történeti megközelítésben is igyekszik bemutatni, az őskortól kiindulva - a középkoron és a cári Oroszország korán át - egészen az 1980-as évekig. Ehhez kapcsolódik a szovjet népszámlálások vonatkozó adatainak elemzése. Az 1990 kora tavaszán befejezett kéziratot a szerző igyekezett az 1989. évi népszámlálás hozzáférhető adatainak elemzésével is kiegészíteni.

Emellett részletes áttekintést kaphat az olvasó a vizsgált népek településtörténetéről, valamint az egyes népek demográfiai fejlődésének legfőbb tendenciáiról. Ezt követi a kétnyelvűség kérdéskörének bemutatása, valamint az etnológiai vizsgálódás szempontjából kiemelkedő fontosságú jelenségnek, a vegyes házasságoknak az elemzése. A két zárófejezetet egy részletes - térképekből, táblázatokból, diagramokból és módszertani fejtegetésekből álló - függelék, illetve a felhasznált irodalom jegyzéke és névmutató egészíti ki.

A könyv saját kutatások és mások által elvégzett elemzések alapján készült; nagy pozitívuma, hogy gazdag statisztikai forrásbázist használt és gyűjtött össze, amely a Szovjetunió kivül élő kutatók számára nem minden esetben hozzáférhető. További érdeme a munkának, hogy az adatokat egymáshoz viszonyítva, sokféle szempont alapján értékelve elemezte. A tíz fejezetre és számos alfejezetre osztott munka jól áttekinthető, s éppen ezért akár kézikönyvként is használható. A munka stílusa maximálisan tárgyyszerű, a szövegben

előforduló társadalomtudományi és statisztikai fogalmakat, illetve módszereket a szerző saját eljárásának bemutatásával mindenki számára érthető módon megmagyarázza.

Lallukka munkájának különösen fontos hozadékát jelentik a kétnyelvűséggel foglalkozó részek. A kétnyelvűség vizsgálata nélkül nehezen lehetne ugyanis megérteni azokat a kommunikációs feltételeket, amelyek közt a finnugor nyelveket beszélők hétköznapjaikat élik. Ugyanígy a Szovjetunióban beszélt finnugor nyelvek státuszának tisztázása szempontjából is fontos a bilingvizmus jelenségkörének feltárása. Ebben az összefüggésben nem lehet figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy a több évszázada tartó asszimilációs folyamat következtében a finnugor népek körében igen nagy a száma azoknak, akik már az oroszot tekintik anyanyelvüknek. Egyebek mellett ebből adódik a finnugor nyelvek szűk körű használata a mindennapok kommunikációs gyakorlatában. Mindezt Lallukka a népszámlálások eredményeiből származó adatokkal is bizonyítja.

A kétnyelvűség a finnugor nyelvek körében nyelvészeti szempontból különösen azért válik fontossá, hogy maga a bilingvizmus ezeknek a nyelveknek hovatovább egyik jellemzőjévé válik. A szerző jelzi, hogy a nyelv az etnikai közösség kialakításának egyik meghatározó eleme, ugyanakkor hangsúlyozza, hogy a jelenlegi finnugor nyelveknek az etnikai közösségek létrejöttében különleges szerepe van. Okfejtésében a zürjén, votják, mordvin és cseremiszi írott nyelv fejlődését helyezi középpontba, rámutatva ezeknek a nyelveknek az oktatás, sajtó és könyvkiadás terén betöltött funkciójára. Külön figyelmet szentel annak bemutatására, hogy különböző személyeknél milyen mértékű az azonosulás foka az egyes finnugor nyelvekkel.

Lallukka szerint a vizsgált finnugor népek kétnyelvűségét nagyfokú *instabilitás* jellemzi. A kétnyelvűség szerinte az (orosz) egynyelvűség felé vezető út átmeneti fázisát, stádiumát jelenti, ennek megfelelően a kétnyelvűségben fontos szerepet játszik az *időtényező*. Lallukka hangsúlyozza, hogy a nyelvek *jogi* egyenjogúsítása nem vezetett el a tényleges emancipációhoz, amennyiben ez utóbbi alatt a *nyelvek társadalmi* funkcióinak *kiegyenlítését* értjük. A szovjetunióbeli finnugor népek nyelvei ennek megfelelően olyan *hierarchikus rendszerben* léteznek, amelyben az orosz nyelv mint a Szovjetunió népeinek közös kommunikációs eszköze kiemelt szerephez jutott. Ennek megfelelően alakul a nem oroszok azon társadalmi igényeinek beszédhelyezeteinek a spektruma, amelyeket saját anyanyelvükön tudnak kielégíteni, illetve amelyekben anyanyelvüket használhatják. A finnugor népek kétnyelvű tagjai körében tehát olyan *funkcionális nyelvhasználati rendszer* látszik kialakulni amelynek keretei között a mindennapi és a társadalmi életben, hivatalos alkalmakkor, az oktatásban, tudományban, kultúrában és tömegtájékoztatásban, illetve az interetnikus és nemzetközi kapcsolatokban minden esetben a két nyelv egyike dominál.

A kisebbségkutatás szempontjából különösen fontosak azok az esettanulmányok, amelyeket a szerző annak a tézisének az igazolása érdekében végzett mely szerint a finnugor népeknél a kétnyelvűség fokozatosan "az orosz egynyelvűséghez vezet. A „kis” finnugor nyelveket beszélők aránya a vizsgált népek össznépességén belül folyamatosan csökken: a mordvinoknál ma már csak 67%, a votjákoknál 69,9%, a zürjéneknél 70,4%, a cseremiszeknél pedig 80,8%. A Lallukka által vizsgált népek társadalmában a kétnyelvűek aránya az 1970-es években megközelítően 70% volt. Azt a tényt, hogy a Komi, Udmurt, Mordvin és Mari Autonóm Szovjet Köztársaságokban élő oroszok szinte kivétel nélkül egynyelvűek, a szerző csupán érintőlegesen említi.

Feltűnő jelenség, hogy a fiatalabb generációk, a tizenévesek és a 20-30 éves felnőttek körében igen erős az oroszosodás. Ezeknél a korosztályoknál mutatkoznak meg annak az asszimilációs folyamatnak a hatásai, amelyek a 20. századi fokozott mobilitás, az egyre nagyobb számú vegyes házasság, a szovjet oktatási rendszer, valamint a kisebb finnugor nyelvek az oroszhoz képest egyre csökkenő presztízsének következményei.

Lallukka mindezeket a szempontokat igyekezett vizsgálatába bevonni, és amennyire a hozzáférhető adatok ezt lehetővé tették, a tárgyalt négy népcsoport esetében külön-külön is érvényesíteni. Összegzésében a szerző arra az eredményre jutott, hogy az asszimilációs folyamatok - nem utolsósorban településterületük földrajzi fekvése miatt - a moldvinokat érintették a legsúlyosabban, ezzel szemben a cseremiszek helyzete tűnik a legkedvezőbbnek.

Az erőteljes asszimilációs tendenciák ellenére a finnugor népeket - amint azt a szerző által feltárt adatok is jelzik - ma még sem a kihalás, sem pedig a totális asszimiláció veszélye nem fenyegeti. A munka egészét jellemző tárgyyszerű stílusnak megfelelően a szerző lemondott arról, hogy jóslásokba bocsátkozzék. Ehelyett könyvét az egyes tendenciák összefoglaló bemutatásával zárja.

Marcus Galdia-Karin Höpp